

Dialogi maailmasuhteena

Martin Buber, *Minä ja sinä*.
(*Ich und Du*, 1923.)
Suomentanut Jukka Pietilä.
WSOY, Helsinki 1993.
169 s. 130 mk.

Martin Buber (1878-1965) on yksi niistä tärkeistä keskieu-rooppalaisista ajatteliijoista ja vaikuttajista, jotka ovat jääneet Suomessa pimentoon. Syytkin ovat ilmeiset. Suomalaisessa analyyttisessä ilmapiirissä ei olla oltu juurikaan innostuneita siitä saksalaisille ominaisesta ajattelutavasta, joka on helppo leimata mystisismiksi ja hämäräksi. Lisäksi Buber on keskeinen juutalainen vaikuttaja ja Suomessa juutalaisuutta tunnetaan vain keskitysleiritarinoina, Woody Allenina ja Israelin ulkopolitiikana.

Buberin vaikutus on kuitenkin ollut melkoinen, sillä hän oli vuosikymmenien ajan erittäin aktiivinen toimija erilaisissa juutalaisissa liikkeissä ja eri julkaisujen toimittajana. Hän oli muun muassa *Ihud*-liikkeen perustajia. Liikkeen tarkoituksena oli edistää juutalaisten ja arabien rauhanomaista rinnakkaiseloä. Hän oli myös Israelin tieteiden ja taiteiden akatemian ensimmäinen presidentti ja vuonna 1959 Dag Hammarskjöld suositti Buberille Nobelin rauhanpalkintoa.

Buber oli voimakas kulttuurisionisti, joka korosti juutalaisen identiteetin rakentumista henkistä ja uskonnollista tietä poliittisten pyrkimysten sijaan. Hitlerin valtaantulon myötä hän pyrki entistä enemmän vahvistamaan juutalaista identiteettiä ja hänestä tuli vuonna 1934 juutalaisen aikuiskasvatuksen ja juutalaisten opettajien uudelleen-koulutuksen pääorganisaattori Saksassa. Hitlerin mahti osoit-tautui kuitenkin ylivoimaiseksi ja pian Buberin toiminta Saksassa kiellettiin ja hän muutti Palestiinaan vuonna 1938.

Buberin ajattelun keskeisenä vaikuttajana on itäeurooppalainen juutalainen liike, *hasidismi*, joka alkujaan oli reaktiota orto-

doksijuutalaisuuden lakikeskeistä systeemiä vastaan. Tämän liikkeen ulkopuolelta hänen taustallaan vaikuttavat muun muassa Friedrich Nietzsche, Søren Kierkegaard ja Ludwig Feuerbach. *Minä ja sinä* -teoksessa Nietzschen antropologia, Kierkegaardin hahmottelema ihmisen jumalyhteys ja Feuerbachin yhteisöllisyys lyövät kättä.

Buber piti itse *Minä ja sinä* -teosta pääteoksenaan. Tämä Buberin varhainen teos vuodelta 1923 on tyyliiltään lähes aforistinen ja kaunokirjallinen, joten se ei helposti aukea tiukkaa tieteellistä tekstiä janoavalle lukijalle. Mutta Buberin strategia ei olekaan tieteellinen vaan dialoginen. Tämä Buberin keskeinen ajatus avoimesta dialogisuudesta sekä ihmisten, Jumalan että koko luomakunnan kanssa on eräs reaktio sovinnais-tapoja ja lakeja noudattavaa tiukkaa juutalaisyhteisöä vastaan, mutta saa kantavuutta myös juutalaisuuden ulkopuolella kestävänä filosofisena ajatuksena. Jo tyyliinsä kautta Buber kutsuu lukijan avoimeen dialogiin kanssaan. Hän onkin todennut, että hänellä ei ole oppia, mutta hän johtaa keskustelua.

Kokea ja kohdata

Buberin filosofiaa voidaan pohjimmiltaan pitää, ei teologisena, vaan antropologisena, siinä mielessä että Buberin ajattelun keskiössä on ihminen suhteessa ympäristöönsä — ja Jumalaan vasta osana tätä ympäristöä. Toki teologinen perinne on ammentanut paljon Buberista, mutta Buberin hahmottelema suhde Jumalaan syntyy vasta ihmisen muiden suhteiden myötä Jumalaan, joka on nähtävissä jokaisessa asiassa. Aina kun ihmisen suhde olevaan toteutuu, Jumala on läsnä. Buberin mukaan Jumalaa ei pidä etsiä kääntymällä pois elämästä, vaan Jumala on arkipäivän toiminnassamme. Mutta Jumala ei myöskään ole johdettuna jostakin muusta, esimerkiksi luonnosta, vaan "vastapuolenamme; se, mitä voidaan oikeasti vain puhutella, mitä ei voida ilmaista"

(s.109).

Tämä vastapuoli tulee esiin Buberin peruskäsitteissä minä-sinä ja minä-se. Buberin dialogisuus alkaa ajatuksesta, että sanapari minä-sinä kuuluu yhteen samoin kuin sanapari minä-se. Sanaparit eivät viittaa olioihin, vaan perustavanlaatuisiin suhteisiin, joissa maailma muodostuu tietoisuuden ja todellisuuden kietoutuessa yhteen. Buber antaa näin oman fenomenologista ideaa lähentyvän ratkaisunsa idealismi-realismi-kiistaan. Maailma ei suinkaan ole pelkkä mielen sisältö eikä ulkopuolinen ihmisestä riippumaton kappale, vaan se aktualisoituu sanaparien osoittamissa suhteissa, joissa ihminen kokee/kohtaa todellisuuden. Ei ole minua ilman sinua eikä sinua ilman minua, kuten ei myöskään sitä ilman minua ja minua ilman sitä.

Sanapari minä-se perustaa Husserlin intentionaalisuuden ideaa muistuttavan alueen, jossa minä ei pelkästään aisti tai ajattele, vaan aina aistii ja ajattelee jotakin, jonka "se" ilmaisee sanaparissa minä-se. Buberin mukaan tämä on kokemuksen perustava idea. Mutta siinä missä "se" ilmaisee subjektio-objekti-suhteen, "sinä" sanaparissa minä-sinä ilmaisee yhteyden, aktualisuuden, joka ei perustu kokemukseen vaan kohtaamiseen.

Jokainen kohtaaminen, jossa voidaan lausua sinä, on ainutkertainen hetki, josta syntyy läsnäoleva, avoin aktualisuus, jota ei voida käsitteellistää, jota ei voida hallita ja järjestää:

"Kohtaamiset eivät järjestäydy maailmaksi, mutta jokainen niistä takaa sinun liittyneisyytesi maailmaan. Maailma, joka sinulle näin näyttäytyy, on epäluotettava, koska se ilmenee sinulle aina uutena, ja et voi saada sitä sanoihin; sillä ei ole tiheyttä, koska kaikki läpäisee siinä kaiken; sillä ei ole kestoja, koska se tulee myös kutsumatta ja katoaa vaikka pitäisimme siitä kiinni; se ei ole havainnollinen, jos tahdot tehdä sen sellaiseksi, menetät sen. Se tulee, ja tulee hakemaan sinua; jos se ei saavuta sinua, kohtaa sinua, niin

se katoaa; mutta se tulee uudelleen, muuntuneena. Se ei ole sinun ulkopuolellasi, se koskettaa sinun perustaasi, ja jos sanot 'sielu minun sielustani', et ole sanonut liikaa; mutta varo tahtomasta sijoittaa sitä sieluusi — silloin tuhoat sen." (s. 55-6)

Tämä runollinen katkelma paljastaa minä-sinä -suhteen maailmana, joka olennaisesti poikkeaa minä-se -suhteen järjestetystä, objektivoidusta, representoidusta, hallitusta ja pakotetusta maailmasta. Minä-sinä -suhteessa ihmisen osallisuus maailmaan tulee esille välissä-olemisen kautta, joka on minään, egoon palautumatonta ja todellisuuteen sinänsä pääsemätöntä välitilaa minän ja sinän välillä. Tässä välitilassa on henki, jossa ihminen elää, kuten Buber ilmaisee. Buber vertaa henkeä kieleen: samoin kuin ihminen ei vain puhu kieltä ja kieli ei ole ihmisessä, vaan ihminen on kielessä. Samoin henki ei ole ihmisessä, vaan minän ja sinän välillä ja ihminen on hengessä. Tämä välitilassa oleva ihminen, sinään suhteessa oleva ihminen, on Buberin käsitteistössä persoona erotuksena erottautuneesta ja riippumattomasta yksilöstä.

Yhteisön dialogisuus

Ihmisen maailmasuhde on kahtalainen (kokemisen ja kohtaamisen maailma), jossa ihminen itse eikä ihmisen sosiaalinen elämä voi tulla toimeen ilman se-maailmaa. Mutta Buber korostaa, että se-maailmaan kuuluva vallantahto ja hyötymisen tahto toimivat oikein vain liittyneinä sinä-maailman yhteydentähtöön.

Buber katsoo, että todellinen yhteisö syntyy vain dialektisessa vastavuoroisessa yhteydessä, jossa Buberin kulttuurisivistien oppien mukaan kulttuurinen ja henkinen yhteys tulee ennen poliittista yhteyttä. Talouselämä ja valtio voivat olla eläviä vain sen hengen yhteydessä, joka sanoo sinä.

Buber katsoo siis, että persoonan aktualisoiminen aktualisoi myös yhteisön. Tämä on ajatus, joka modernissa yhteiskunnassa

herättää heti vasta-argumentin, jossa korostetaan vallan monitasoisuutta ja kietoutuneisuutta. Persoonan ja yhteisön suora ja mutkaton suhde tulee ongelmalliseksi monimutkaisessa yhteiskunnassa, jossa kulttuurisesta, talodellisesta ja jopa kielellisestä pääomasta käydään jatkuvaa kamppailua. On myöskin todettava, että Buberin optimistinen ohjelma osoittautui käytännössä heikoksi, kun hän natsien valtaantulon ja puhtaasti se-maailman poliittikan puristuksessa ryhtyi vahvistamaan juutalaisen yhteisön henkeä opettajien uudelleen koulutuksen ja aikuis-kasvatuksen kautta.

Toisaalta persoonan avaama minä-sinä -suhde ei ole vähäteltävä. Buber oivaltaa, että elävä yhteisö ei voi olla asetettu ylhäältäpäin, vaan että todellinen yhteisö saavutetaan vain todellisten ihmisten välisten suhteiden kautta. Tämä on tullut selvästi havainnollistetuksi nykyajan ylhäältä rakennettujen valtioiden hajoamisessa, ja on aina näkynyt juutalaisessa kulttuurissa.

Yhteisö rakentuu osallistumisen kautta. Siinä, missä minä-keskeinen ihminen, kuten Buber sanoo, asettuu erilleen ja ottaa omakseen, persoona ottaa osaa olemassa olemiseen, aktualisuuteen. Aktualisuus ja sitä kautta yhteisö saavutetaan vain osallisuudessa, intersubjektiivisuuden suhteessa, jossa siitä, mikä on vain omaani tulee yleistä ja jaettavaa. Yhteisössä ei voida olla erillään, elää sivussa. Minä saavuttaa aktualisuuden loputtomassa kommunikaatiossa.

Syyte: irrationalismi

Martin Buber on yksi niistä saksalaisista filosofiista, joka on saanut niskaansa irrationalismin ja spekulatiivisuuden leiman, joiden usein on katsottu johtavan suoraan kansallissosialismin. Ironista kyllä, Buber on juutalainen ja hänen ajattelunsa pohjautuu vanhaan juutalaiseen perinteeseen.

Toinen keskeinen juutalainen filosofi, Emmanuel Levinas, on todennut, että juutalainen ajat-

telu tähtää perimmältään dialogiin muun kuin subjektin itsensä kanssa. Tässä se eroaa perinteisestä länsimaisesta ja eritoten kartesiolaisesta yksinpuhelusta, joka lähtee subjektin järjen asettamista periaatteista ja oman argumentointinsa arvostelemisesta. Tätä kutsutaan rationalismiksi. Suhteutettuna tähän länsimaiseen käsitykseen rationaalisuudesta dialogisuuden spekulatiivisuus ja irrationalismi on ymmärrettävää. Itseen ajattelevan subjektin kannalta ei ole järkevää etsiä suhdetta ulkopuoliseen, joka saattaa asettaa subjektin kaikkivoipaisuuden kyseenalaiseksi. Tämän yksinpuhelun pohjalta syntyvässä ihmisen on ihmiselle susi -tilanteessa yhteisö perustuu aivan toiselle pohjalle kuin Buberin kaipaama dialoginen yhteisö. Tosin Buberin dialogisuuskin on vielä yhteisön kannalta puutteellista.

Kuten Levinas huomauttaa, Buberin minä-sinä -suhde on liian itseriittainen. Buberin esittämä rakkauden leimaama minä-sinä -suhde on aivan liian intiimi yhteisön kivijalaksi. Yhteisön suhteet ovat tätä huomattavasti moninaisemmat ja kietoutuneemmat. Kahden ihmisen yhteisöä ei ole. Jossakin on aina joku kolmas, nimettömänä, identifioimattomana, mahdollisuutena. Levinas varoittaa kolmannen tuomasta epäoikeudenmukaisuuden mahdollisuudesta, silti kolmas ei johda suoraan totaliteettiin, vaan vie minut maailman keskelle, intersubjektiivisuuden tilaan, joka avautuu syvyytenä ympärilläni ja paljastaa mahdollisuuden ja ajallisuuden.

Jukka Pietilä on varustanut *Minä ja sinä* -teoksen valaisevalla esipuheella Buberin toiminnasta ja kirjoituksista. Koukeroisen kielen suomennostyö on ollut varmasti haasteellinen tehtävä ja on mielestäni onnistunut suhteellisen hyvin. Pahimpia ongelmia ovat suomennokseen jääneet saksankieliset lauserakenteet ja sivulauseiden runsas käyttö. Muun muassa tällaisen virkkeen olisi varmaan voinut katkaista: "Siellä, missä on jotakin, siellä on jotakin muuta, jokainen Se rajoittuu toiseen Siihen, Se on vain siten, että se

rajoittuu toisiin" (s. 26). Myös isojen alkukirjaimien käyttö herättää kysymyksiä. Valitettavasti en ole saanut käsiini alkuperäistekstiä, joten suomennostyön onnistuneisuutta en siltä osin pysty arvioimaan.

Reijo Kupiainen

n&n

Ylellistä filosofiaa

Juha Varto ja Liisa Veenkivi, *Näkyvä ja näkymätön: filosofisia keskusteluja*. Yleisradio, Opetusjulkaisut, Helsinki 1993. 156 s. 92 mk.

Juha Varton ja Liisa Veenkiven keväällä ja syksyllä 92 Ylen Ykkösessä esitetyt radio-ohjelmat on saatettu kirjan muotoon. Kirja perustuu kahteen radiosarjaan — *Filosofian klassikoihin ja Eurooppalaisiin ajattelijoihin*. Kirjan on kustantanut Ylen Opetusohjelmat, mistä kiitos kansallisen yleisradioyhtiömme ehkä tasoikkaimmalle toimitukselle. Kirjan muodostavat ohjelmat oli jäsenetty ajattelijoittain, vaikka filosofi Varto ja toimittaja-kirjailija Veenkivi ovat tehneet ohjelmia myös teemoittain, kuten syksyn 93 radiosarjassaan. *Klassikoista* ovat mukana Herakleitos, Sokrates, Platon, Peter Abelard, Marsilio Ficino, Baruch Spinoza, G.W. Leibniz, Henri Bergson ja Edmund Husserl, sekä *Eurooppalaisista ajattelijoista* Gabriel Marcel, Martin Heidegger, Simone Weil, Maurice Merleau-Ponty, Roman Ingarden, Emmanuel Levinas ja E.M. Cioran.

Mukana on sekä itsestäänselviä että näkemystä osoittavia valintoja: keskiajan Abelard ja renessanssin Ficino ovat ainakin minulle yllättäviä, sillä esimerkiksi Tuomas Akvinolaisen olisi voinut olettaa olevan mukana. Toisaalta Varto on tutkinut juuri Abelardia, ja tämä asiantuntemus tuo esille mielenkiintoisia näkökohtia Varhaiskeskijasta ja sen 'menteliteetista'. Monet